

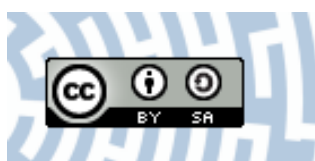
You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Teoretyczne podstawy metodyki resocjalizacji w Polsce na przestrzeni dekad (wybrane konteksty)

Author: Ewa Bielska

Citation style: Bielska Ewa. (2019). Teoretyczne podstawy metodyki resocjalizacji w Polsce na przestrzeni dekad (wybrane konteksty).

"Chowanna" (2019, t. 2, s. 37-48), DOI: 10.31261/CHOWANNA.2019.53.04

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Ewa Bielska

Uniwersytet Śląski w Katowicach

 <https://orcid.org/0000-0002-6335-3650>

Teoretyczne podstawy metodyki resocjalizacji w Polsce na przestrzeni dekad (wybrane konteksty)

Metodyka resocjalizacji obejmuje zestaw zaleceń dotyczących metod, technik i środków oddziaływania na jednostkę niedostosowaną społecznie, poprzez które – jak się zakłada – możliwe jest wprowadzenie zmian w obręb poszczególnych (psychospołecznych) komponentów funkcjonowania jednostki, a w efekcie poprawienie jej kompetencji adaptacyjnych – uzyskanie efektu, którym jest zdolność dokonywania wyboru celów i środków działania zgodnych z konwencjonalnie przyjętymi normami społecznymi (prawnymi i obyczajowymi), a przy tym zdolność czerpania satysfakcji z własnych wyborów. Refleksja nad metodyką korekty emocjonalnych, poznawczych i behawioralnych komponentów (wskaźników) niedostosowania społecznego podejmowana była od momentu zaistnienia dyscypliny przez kolejne etapy jej rozwoju. Refleksji tej towarzyszyła inna – refleksja nad profilaktyką niedostosowania społecznego. Miejsce teorii i praktyki korygowania zaburzeń adaptacji społecznej w polskiej tradycji jest specyficzne, mianowicie w kontekście pedagogiki. W strukturze nauki analizowanej powszechnie zalecenia owe ułożone są w strukturze kryminologii (tradycja brytyjska, amerykańska) lub teorii i metodyki pracy socjalnej (tradycja skandynawska).

Przedmiotem analizy w niniejszym artykule są zmiany w strukturze zaleceń metodycznych dotyczących praktyki resocjalizacyjnej w Polsce od początków wyodrębnienia dyscypliny do stanu obecnego. Ze względu na obszerność treści wpisujących się w nurt przedmiotowej

problematyki starano się wyeksponować najbardziej typowe, charakterystyczne wątki podejmowane na przestrzeni kolejnych dekad¹.

Analiza założeń znajdujących się u podstaw zaleceń metodycznych wymaga określenia etiologii niedostosowania społecznego, a także przyjętych zadań i celów pedagogiki resocjalizacyjnej². W klasycznym ujęciu Ottona Lipkowskiego zadaniem resocjalizacji, traktowanej jako dział pedagogiki specjalnej, jest zmierzanie do stanu „jak najpełniejszego rozwoju pozytywnych cech psychofizycznych dziecka [...], przysposobienia go do spełniania zadań społecznych i osiągnięcia zadowolenia w realizacji optymalnych zadań życiowych. Jest to doprowadzenie dziecka do takich form zachowania się, które są zgodne z obowiązującymi normami społecznymi”³. Z kolei w pracy z 1978 roku Czesław Czapów wskazywał na wieloaspektowe rozumienie pojęcia „wychowanie resocjalizujące”, którego komponentami są „nauczanie korygujące i wzbogacające nastawienia⁴ i postawy”, wychowanie, opieka i psychoterapia⁵.

Już na wczesnych etapach rozwoju metodyki resocjalizacji w Polsce teoretycy podkreślali znaczenie uwzględniania w procedurze zmiany postaw różnych podejść teoretycznych. Czesław Czapów w pracy z 1978 roku wskazuje na teorię behawioralną, psychodynamiczną i poznawczą, a następnie pisze: „traktowanie osobowości jako układu postaw

¹ Biorąc pod uwagę konieczność zachowania dyscypliny objętościowej niniejszego tekstu, celowo zrezygnowano z przytaczania – korespondujących wprawdzie z przedmiotem artykułu, aczkolwiek traktowanych jako oczywiste dla reprezentantów dyscypliny – klasycznych typologii metod i technik oddziaływania resocjalizacyjnego proponowanych między innymi przez Czesława Czapówa, Stanisława Jedleńskiego i Stanisława Górskiego.

² Również ze względu na ograniczoną objętość tekstu uwaga została zogniskowana wąsko na wybranych modelach teoretycznych stanowiących podstawę propozycji metodycznych dotyczących korekty symptomów niedostosowania społecznego oraz znajdujących się u ich podstaw czynników etiologicznych. Zrezygnowano natomiast z podjęcia szczegółowej analizy samego pojęcia „niedostosowanie społeczne”, jego zróżnicowanych ułożeń oraz proponowanych przez poszczególnych reprezentantów subdyscypliny modeli diagnostycznych.

³ O. Lipkowski: *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1971, s. 8–9.

⁴ Nastawienia percepcyjne (a w ich ramach nastawienia spostrzeżeniowo-pojęciowe i pojęciowo-przekonaniowe) i preferencyjne (a w ich ramach nastawienia popędowe i pobudzeniowe) w ujęciu Czesława Czapówa są składnikami postaw. C. Czapów: *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978, s. 116–128.

⁵ *Ibidem*, s. 5.

pozwala na komplementarne [...] ujmowanie [...] trzech podstawowych koncepcji psychologicznych człowieka. Z kolei, takie ujęcie upoważnia do sensownego referowania różnych odmian strategii i procedury wychowania resocjalizującego”⁶. W znacznie późniejszym opracowaniu Lesław Pytka, traktując resocjalizację jako bazującą w znacznym stopniu na oddziaływaniach terapeutycznych⁷, podkreśla wartość aplikacyjną modelu behawioralnego oraz humanistycznego⁸. Marek Konopczyński stwierdza natomiast, że współczesną podstawę teoretyczną metodyki resocjalizacji stanowią koncepcje behawioralne, interakcyjne oraz wielowymiarowe⁹. Z kolei w proponowanej przez siebie koncepcji twórczej resocjalizacji cytowany przedstawiciel dyscypliny nawiązuje do teorii kognitywnych, interakcjonizmu, teorii heurystycznych oraz założeń pedagogiki twórczości¹⁰.

U podstaw konstruowanych zaleceń metodycznych znajdują się przyjęte koncepcje etiologiczne niedostosowania społecznego. W kryminologii (z której dorobku w tym obszarze pedagogika resocjalizacyjna korzysta) wyodrębniły się trzy grupy takich koncepcji; są to koncepcje biologiczne, psychologiczne i socjologiczne (wraz z kulturowymi)¹¹. Ich przydatność aplikacyjna z punktu widzenia resocjalizacji jest zróżnicowana, koncepcje biologiczne bazują na zmiennych znajdujących się poza zasięgiem kontroli pedagoga, inne zaś opierają się na takich zmiennych, których kontrola empiryczna jest ograniczona (koncepcja psychoanalityczna). Od początku dyskursu naukowego dotyczącego metodyki resocjalizacji owe trzy grupy teorii są sygnalizowane, jednocześnie jednak preferowane są teorie psychologiczne ulokowane

⁶ Ibidem, s. 147.

⁷ Lesław Pytka pisze: „W następstwie dokonanej diagnozy pedagogicznej wychowawca czy terapeuta wybiera odpowiedni wariant, uwzględniając specyfikę psychospołeczną danego przypadku. Pamiętać jednak należy, że wybór stosowanej formy oddziaływania terapeutycznego powinien być poprzedzony spełnieniem kilku warunków”. L. P y t k a: *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Wyd. 6 popr. i rozszerz. Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2008, s. 119.

⁸ Ibidem, s. 120–126.

⁹ M. K o n o p c z y ń s k i: *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*. Wyd. 1, 2 dodr. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN-Pedagogium, 2008, s. 30.

¹⁰ M. K o n o p c z y ń s k i: *Twórcza resocjalizacja. Zarys koncepcji rozwijania potencjałów*. „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7, s. 18–19.

¹¹ Zob. np. J. B ł a c h u t, A. G a b e r l e, K. K r a j e w s k i: *Kryminologia*. Gdańsk: Arche, 2006; R. P o n d: *Introduction to Criminology*. Winchester: Waterside Press, 1999.

w nurcie behawioralnym, poznawczym oraz w mających socjologiczne ułożenie teoriach środowiskowych (nawiązują one do zmiennych systemowych, strukturalnych i kulturowych).

Otton Lipkowski w pracy z 1971 roku traktuje niedostosowanie społeczne jako wyrażającą się w **trudnościach dostosowania się do warunków społecznych właściwość osobowości**¹². Czynniki etiologiczne niedostosowania społecznego lokuje zaś w przestrzeni **zmian charakterologicznych** oraz z kontekście **zespołu oddziałujących na dziecko czynników tkwiących w środowisku społecznym**¹³. Wskazuje na trzy kategorie czynników etiologicznych niedostosowania społecznego, są to: czynniki środowiskowe (czynnikiem należącym do tej kategorii Lipkowski przypisuje największe znaczenie z punktu widzenia ryzyka wystąpienia zaburzeń adaptacji), czynniki konstytucjonalne oraz czynniki zależne od centralnego układu nerwowego¹⁴.

W ujęciu Czesława Czapówa etiologia wykolejenia społecznego obejmuje dwie grupy czynników – czynniki biologiczne oraz związane z otoczeniem. Czynniki związane z otoczeniem to zestaw niekorzystnych z punktu widzenia przebiegu socjalizacji pierwotnej (dających w efekcie **socjalizację zwichniętą**) uwarunkowań **będących powodem frustracji, źródłem bodźców nerwicogennych**; jest to także taki przebieg socjalizacji pierwotnej, który nie stymuluje rozwoju uczuć prospołecznych oraz kontroli nad własnym działaniem jednostki (w efekcie identyfikacji z wartościami moralnymi)¹⁵. Analizując etiologię niedostosowania społecznego, Czapów podkreśla także znaczenie identyfikacji jednostki niedostosowanej społecznie z subkulturami antagonistyczno-destruktywnymi, nawiązuje w tym kontekście do teorii Alberta Cohena oraz teorii Richarda Clowarda i Lloyd'a Ohlina¹⁶.

W znacznie nowszej pracy (opublikowanej w 2000 roku) Bronisław Urban pisze szczegółowo o koncepcjach etiologii niedostosowania społecznego, podkreśla przy tym wagę czynników organicznych (między innymi genetycznych, związanych z temperamentem, neurologicznych, będących pochodną uszkodzenia mózgu). W nawiązaniu do koncepcji Kazimierza Pospiszyla i Ewy Żabczyńskiej Bronisław Urban podtrzymuje ułożone w nurcie psychologii klinicznej i psychiatrii wyjaśnienie niedostosowania społecznego zaburzeniami osobowości, zaburzeniami emocjonalnymi oraz (w nawiązaniu do pracy Haliny Spionek) zaburzeniami w sferze emocjonalno-wolowej. Trzecią grupę

¹² O. Lipkowski: *Dziecko społecznie niedostosowane...*, s. 3.

¹³ Ibidem, s. 37.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ C. Czapów: *Wychowanie resocjalizujące...*, s. 141-142.

¹⁶ Ibidem, s. 145-150.

czynników mających wpływ na występowanie zjawiska niedostosowania społecznego stanowią uwarunkowania społeczno-kulturowe¹⁷.

W kolejnej interpretacji, nawiązującej do teorii poznawczej, niedostosowanie społeczne jest traktowane jako efekt zaburzeń osobowości, u podstaw których znajdują się nieprzystosowawcze systemy poznawcze, emocjonalne i motywacyjne. Mają one charakter prymitywnych lub irracjonalnych schematów myślowych oraz zniekształceń i deficytów poznawczych uniemożliwiających pełnienie ról społecznych w sposób kulturowo uznany¹⁸.

Jeszcze inną perspektywę teoretyczną dotyczącą etiologii niedostosowania społecznego przyjmuje Marek Konopczyński, który w proponowanej koncepcji twórczej resocjalizacji zakłada, że przedmiotem zmiany jest tożsamość jednostki, natomiast środkiem do wprowadzania w obręb jej tożsamości parametrów zmian jest modyfikowanie struktur oraz procesów poznawczych i twórczych. Twórcza resocjalizacja ma być w założeniu pozytywna i polegać na kreowaniu nowych oraz rozwijaniu już istniejących potencjałów jednostki¹⁹.

Czesław Czapów przeanalizował czynniki ryzyka wykołejenia społecznego ułożone w matrycy biologicznej, psychologicznej oraz środowiskowej i na tej podstawie szczególnie znaczenie nadał oddziaływaniom społecznym, które „kształtują układy psychiczne, warunkujące aktywność antagonistyczno-destruktywną”²⁰. Strategie wychowania resocjalizującego, zdaniem cytowanego klasyka, bazują na zmianie struktury układu postaw, ich determinantów oraz zmianie dotyczącej integracji postaw. Z kolei korekta kompetencji adaptacyjnych jest pochodną zmiany funkcji postaw (w tym zmiany ustosunkowań oraz motywacji) i zmiany ich składników²¹. Wychowanie resocjalizacyjne w ujęciu Czapówa bazuje także na zmianie nastawień poznawczych jednostki poprzez kształtowanie pojęć i przekonań oraz na korygowaniu jej nastawień emocjonalnych (w tym nastawień popędowych: mentalizacji, autonomizacji, utożsamiania się, oraz nastawień pobudzeniowych: konkretyzacji, naśladowania i korygowania)²².

¹⁷ B. Urban: *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000, s. 42-73.

¹⁸ E. Mudrecka: *Zniekształcenia poznawcze i ich restrukturyzacja w procesie resocjalizacji młodzieży nieprzystosowanej społecznie*. „Resocjalizacja Polska” 2015, nr 9.

¹⁹ M. Konopczyński: *Twórcza resocjalizacja...*, s. 18-19.

²⁰ C. Czapów: *Wychowanie resocjalizujące...*, s. 146.

²¹ Ibidem, s. 148-156.

²² Ibidem, s. 148-196.

Czesław Czapów w przedstawionych zaleceniach metodycznych podkreśla, że resocjalizacja obejmuje wychowanie, opiekę i psychoterapię. Na opiekę składa się zespół czynności prowadzących do zaspokojenia potrzeb wychowanków (w tym kontekście Czapów odwołuje się do hierarchicznie analizowanej typologii potrzeb przedstawionej przez Abrahama Masłowa²³). Zaproponowany przez klasyka trójpodział resocjalizacji funkcjonuje (w takiej samej lub zmodyfikowanej formie) do dzisiaj²⁴. Stanowi także adekwatną i zachowującą aktualność odpowiedź na wypracowane koncepcje etiologii niedostosowania społecznego.

Cechy patologiczne osób niedostosowanych społecznie to, zdaniem Czapówa, ustosunkowania psychopatyczne (skrajny egoizm i aktywna wrogość), wzmożony poziom strachu (obejmujący przestrach i lęk subiektywny oraz obiektywny), nadpobudliwość, alkoholizm, narkomania, prostytutcja, samookaleczanie i tendencje sadomasochistyczne. W opinii tego klasyka wychowania resocjalizacyjnego celem psychoterapii osoby niedostosowanej społecznie jest zaktywizowanie jej tak, aby uzyskała ona zdolność samodzielnego radzenia sobie z sytuacjami problemowymi. Psychoterapia traktowana jest jako działanie lecznicze oraz rozwijające osobowość poprzez zastępowanie przeżyć nieświadomych świadomym osiągnięciem celów²⁵.

Czapów w swoich wskazaniach możliwości wykorzystania oddziaływań psychoterapeutycznych w resocjalizacji nawiązuje do założeń logoterapii w ujęciu Viktora E. Frankla, a następnie Stefana Szumana, podkreśla także znaczenie humanistycznego podejścia Carla Rogersa. W kontekście logoterapii środkiem prowadzącym do pożądanych zmian w strukturze osobowości jest zidentyfikowanie przez wychowanka (a w kontekście terapii – pacjenta) istotnych dla niego wartości oraz sensu życia; szczególne znaczenie ma w tej kwestii uznanie celów pozaosobistych. Frankl założył, że logoterapia ma umożliwić pacjentowi przejście odpowiedzialności za siebie i realizowane przez siebie wartości, a poprzez to usprawnić jego zdolność znoszenia cierpienia²⁶.

Z kolei w nawiązaniu do humanistycznego modelu Carla Rogersa Czapów wskazuje, że terapeuta odgrywa rolę stymulującą, zachęca wychowanka do ekspresji własnych nastawień poznawczych i emocjonalnych oraz wyrażania trudności, z którymi wychowanek się zмага. Terapia umożliwia, zdaniem Czapówa, uzyskanie przez wychowanka/

²³ Ibidem, s. 72–74.

²⁴ Zagadnienie to zostanie przedstawione w dalszej części artykułu – zob. s. 43.

²⁵ C. Czapów: *Wychowanie resocjalizujące...*, s. 75–80.

²⁶ Ibidem, s. 78–79.

pacjenta wzrostu poczucia własnej wartości, zmianę postaw wobec innych ludzi, nawiązanie z nimi bliskich i intymnych relacji, a w efekcie zaspokojenie własnych potrzeb społecznych. Ponieważ efektywność psychoterapii uzależniona jest od woli wprowadzenia zmiany przez wychowanka/pacjenta, nie jest stosowana wobec wychowanków asocjalnych i zbuntowanych. W psychoterapii może uczestniczyć wychowanek włączony do niej poprzez zewnętrzne naciski tylko wtedy, gdy jego cechy umożliwiają wypracowanie motywacji wprowadzenia zmiany, będącej środkiem do osłabienia cierpień psychicznych²⁷. Czappów wskazuje także na znaczenie w resocjalizacji strategii grupowych, szczególnie doradzania grupowego (umożliwiającego rozładowanie napięcia, osłabienie lęków oraz podtrzymanie zmian zachodzących w obrębie poszczególnych parametrów funkcjonowania psychospołecznego wychowanka/pacjenta), psychoterapii grupowej (realizowanej między innymi poprzez teatr terapeutyczny nawiązujący do modelu Raymonda J. Corsiniego, psychodramę i socjodramę)²⁸.

Klasyczne rozumienie resocjalizacji jako triady opieki, wychowania i terapii uzyskało kontynuację w kolejnych dekadach (po teorii uprawianej już pod koniec lat siedemdziesiątych) w opracowaniach następnych pokoleń badaczy. Nawiązują do takiego ujęcia resocjalizacji między innymi Lesław Pytka, Andrzej Bałandynowicz i Piotr Stępiak.

Andrzej Bałandynowicz pisze o resocjalizacji bazującej na filozofii probacji, czyli resocjalizacji przy czynnym udziale społeczeństwa. Resocjalizacja w proponowanym ujęciu – oprócz stosowania wykorzystujących zasoby środowiska działań opiekuńczych, wychowawczych i terapeutycznych – musi środowisko czynnie angażować. Przedstawiona przez Andrzeja Bałandynowicza koncepcja resocjalizacji w środowisku otwartym bazuje na kluczowym we wszelkich oddziaływaniach demarginalizacyjnych odtwarzaniu więzi społecznych, kreowaniu identyfikacji jednostki niedostosowanej z konwencjonalnymi strukturami społecznymi oraz modyfikowaniu struktury uznawanych przez nią wartości (celów) oraz środków pozwalających na ich osiągnięcie z innowacyjnych (posługują się tutaj terminologią Mertonowską) na konformistyczne. Zdaniem Andrzeja Bałandynowicza, kluczowe znaczenie w strukturze oddziaływań resocjalizacyjnych w środowisku otwartym mają te związane z aktywizacją edukacyjną, zatrudnieniem, rekreacją, działaniami socjalnymi i praktykami religijnymi. Przestrzenie, w których zachodzą owe oddziaływania, mają być źródłem interakcji

²⁷ Ibidem, s. 221–222.

²⁸ Ibidem, s. 222–246.

służących odtwarzaniu więzi społecznych, przy czym istotny jest czas trwania, częstotliwość oraz jakość stosunków społecznych²⁹.

Na założeniach teoretycznych podobnych do założeń koncepcji Bałdynowicza bazuje przedstawiona przez Piotra Stępniaaka koncepcja zastosowania w postępowaniu ze skazanymi metod i technik specyficznych dla pracy socjalnej³⁰. U podstaw tej koncepcji znajdują się – jak pisze Piotr Stępniaak – dwie ogólne matryce paradygmatyczne – jedną z nich jest kryminologia humanistyczna w ujęciu Leona Tyszkiewicza, druga matryca ma charakter pedagogiczny. Odnoszona do kontekstu resocjalizacji praca socjalna obejmuje dwa zasadnicze kierunki założonych oddziaływań. Jeden z nich ma charakter niespecyficzny dla resocjalizacji, a typowy dla ogólnie rozumianej pracy socjalnej i obejmuje pomoc świadczoną osobom znajdującym się w sytuacji ubóstwa oraz pracę korekcyjną podejmowaną w środowiskach zdegradowanych (przedmiotem degradacji może być struktura ekonomiczna, kulturowa, zdrowotna itp.), z kolei w ramach kierunku oddziaływań specyficznego dla oddziaływań resocjalizacyjnych podejmowana jest praca korekcyjna z osobami, które popełniły przestępstwo. Celem oddziaływań jest inkluzja społeczna osób, które zostały objęte tymi oddziaływaniami, w tym udzielenie tym osobom pomocy (poprzez inkluzję edukacyjną, zawodową i mieszkaniową) w uzyskaniu warunków socjalnych umożliwiających zaspokajanie niezbędnych potrzeb dzięki działaniom konformistycznym. Zdaniem Piotra Stępniaaka, resocjalizacja realizowana z zastosowaniem paradygmatu pracy socjalnej obejmuje triadę: wspomaganie (wzmocnienie) społeczne, terapia i wychowanie, natomiast główne dwa działania to diagnoza, której celem jest kreślenie szans konkretnego skazanego na efektywność resocjalizacji realizowanej w środowisku otwartym, oraz rekonstrukcja „przyczepów” społecznych jednostki resocjalizowanej (związanych z ulokowaniem jej w przestrzeni pracy, więzi rodzinnych, miejsca zakwaterowania)³¹.

Poszczególni przedstawiciele pedagogiki poszukujący optymalnych strategii oddziaływań korekcyjnych wskazują na propozycje stosowania w resocjalizacji elementów różnych teorii, głównie psychologicznych. Badania nad efektywnością poszczególnych metod oddziaływań prowadzone w kolejnych dekadach ujawniają jednak, że skuteczność (a w związku z tym zasadność) stosowania tych metod wobec osób niedostosowanych społecznie (zarówno adolescentów, jak i osób doros-

²⁹ A. Bałdynowicz: *Wielopasmowa teoria resocjalizacji z udziałem społeczeństwa*. „Resocjalizacja Polska” 2010, nr 1, s. 122–123.

³⁰ P. Stępniaak: *Praca socjalna w postępowaniu ze skazanymi*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 4.

³¹ Ibidem, s. 163–164.

łych) jest bardzo zróżnicowana. W zaleceniach metodycznych przedstawianych w polskojęzycznej literaturze późno, dopiero w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku, pojawiły się precyzyjne (pogłębiane, teoretycznie rozbudowane) nawiązania do teorii behawioralno-poznawczej, w których w sposób szczegółowy przedstawiono możliwości jej zastosowania w wyjaśnianiu etiologii niedostosowania społecznego oraz konstruowaniu procedur korekcyjnych. Podstawę tej teorii stanowi identyfikacja nieprzystosowawczych (z punktu widzenia rozwoju, osiągania dojrzałości oraz kreowania i podtrzymywania satysfakcjonujących stosunków społecznych z konwencjonalnymi elementami struktury społecznej) i zniekształconych skryptów poznawczych oraz dokonywanie ich zmiany³². Programy korekcyjne bazujące na założeniach teorii poznawczej są obecnie oceniane jako charakteryzujące się relatywnie wysoką efektywnością korygowania wybranych parametrów kreujących ryzyko niedostosowania społecznego³³.

Późno, również w latach dziewięćdziesiątych, zwrócono też uwagę na elementy – funkcjonujące od lat siedemdziesiątych XX wieku w dyskursie różnych dyscyplin – teorii oporności (*resilience*). Założenia tej teorii są wykorzystywane przez badaczy do wyjaśniania różnic w reakcji jednostek lub grup na ten sam czynnik ryzyka; mogą być pomocne w profilaktyce niedostosowania społecznego, ale także w resocjalizacji³⁴.

W tradycji polskiej ulokowana w pedagogice teoria i praktyka metodycznych oddziaływań mających na celu dokonanie korekty w obrębie parametrów osobowościowych jednostek niedostosowanych społecznie przez kolejne pokolenia przedstawicieli dyscypliny opierana jest na trzech głównych elementach, którymi są oddziaływania opiekuńcze, wychowawcze oraz terapeutyczne. Owa ciągłość, konsekwencja teore-

³² I. M u d r e c k a: *Zniekształcenia poznawcze i ich restrukturyzacja w procesie resocjalizacji młodzieży nieprzystosowanej społecznie...*, s. 21; por. M. B e r n a s i e w i c z: *Teoria kognitywno-behawioralna i interakcjonizm symboliczny w teorii resocjalizacyjnej*. „Resocjalizacja Polska” 2011, nr 2.

³³ Wyniki badań dotyczących efektywności wybranych programów przedstawione są między innymi w: H. M i l k m a n, K. W a n b e r g: *Cognitive-Behavioral Treatment. A Review and Discussion for Correction Professionals*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections, 2007.

³⁴ I. M u d r e c k a: *Wykorzystanie koncepcji resilience w profilaktyce niedostosowania społecznego i resocjalizacji*. „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 5; M. K o n o p c z y Ń s k i: *Współczesne nurty w resocjalizacji*. W: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*. Red. B. U r b a n, J.M. S t a n i k. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN–Pedagogium Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, 2008.

tyczna jest niewątpliwie korzystna, określa ugruntowaną tożsamość dyscypliny.

Jako główny – w mojej opinii – deficyt studiów nad metodyką oddziaływań korekcyjnych wskazać można dominującą w jej obrębie spekulatywność. Zbadanie efektywności poszczególnych propozycji metodycznych wymagałoby zachowania restrykcyjnych procedur metodologicznych (w tym określenia przedmiotu korekty oraz zastosowania próby kontrolnej, w której dane postępowanie nie jest realizowane). Badania nad efektywnością stosowanych oddziaływań (strategii, metod, technik) metodycznych wymagają uwzględnienia trzech elementów: psychospołecznych cech podmiotu, wobec którego oddziaływania mają być podjęte, przedmiotu zmiany oraz efektów, jakie stosowanie konkretnych metod daje w odniesieniu do poszczególnych parametrów zmiany³⁵. Badania uwzględniające te trzy aspekty są w pedagogice stosunkowo rzadkie, a w sytuacji, gdy celem jest usprawnianie procesu resocjalizacji – konieczne.

Drugą kwestią, w której ulokowana jest ambiwalencja pedagogicznej perspektywy dotycząca praktyk korekcyjnych, jest ryzyko uzyskania wysokiego statusu przez komponent ideologiczny³⁶. Jeżeli celem resocjalizacji jest wychowanie jednostki dojrzałej, a więc wewnątrzsterownej, refleksyjnej, zdolnej do myślenia krytycznego, odpowiedzialnej za konsekwencje własnych decyzji i działań, to ideologia o charakterze „urabiania wychowanka” (podporządkowana jakimkolwiek przesłankom – politycznym, religijnym itp.) może być traktowana jedynie jako przedmiot krytyki. Pedagogika resocjalizacyjna ze względu na swoje silne związki z pracą socjalną, psychologią kliniczną i psychoterapią w znacznym stopniu przejmuje z obszarów tychże dyscyplin cel wychowania, jakim jest rozwinięcie przez wychowanka takich atrybutów (emocjonalnych, poznawczych) i kompetencji, które pozwolą mu pełnić role społeczne odpowiednie do wieku i etapu rozwoju, a także uznane za normę w danym środowisku, w sposób społecznie akceptowany oraz satysfakcjonujący dla wychowanka.

W Polsce w rozwoju pedagogiki resocjalizacyjnej na przestrzeni kolejnych dekad w strukturze prowadzonych dyskursów konsekwentnie zachowywano interdyscyplinarność, a to – moim zdaniem – bardzo ważny atrybut dyscypliny, pozwalający zachować jej specyfikę, jaką jest w polskiej tradycji fakt, że resocjalizacja stanowi część pedagogiki,

³⁵ M. S z t u k a: *Anachronizm i aktualność. Idea resocjalizacji w sporze o nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, s. 233.

³⁶ Przyjmuję wąskie rozumienie ideologii jako wiedzy służącej realizacji interesów dominującej grupy społecznej (o charakterze politycznym, religijnym, etnicznym, stratyfikacyjnym).

ale jednocześnie umożliwiający nieustanne konfrontowanie resocjalizacji z dorobkiem kryminologii, psychologii klinicznej, psychiatrii oraz socjologii dewiacji i przestępczości.

Bibliografia

- Bała ndynowicz A.: *Wielopasmowa teoria resocjalizacji z udziałem społeczeństwa*. „Resocjalizacja Polska” 2010, nr 1.
- Bernasiewicz M.: *Teoria kognitywno-behawioralna i interakcjonizm symboliczny w teorii resocjalizacyjnej*. „Resocjalizacja Polska” 2011, nr 2.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K.: *Kryminologia*. Gdańsk: Arche, 2006.
- Czapów C.: *Wychowanie resocjalizujące. Elementy metodyki i diagnostyki*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1978.
- Konopczyński M.: *Metody twórczej resocjalizacji. Teoria i praktyka wychowawcza*. Wyd. 1, 2 dodr. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN-Pedagogium, 2008.
- Konopczyński M.: *Twórcza resocjalizacja. Zarys koncepcji rozwijania potencjałów*. „Resocjalizacja Polska” 2014, nr 7.
- Konopczyński M.: *Współczesne nurty w resocjalizacji*. W: *Resocjalizacja. Teoria i praktyka pedagogiczna*. Red. B. Urban, J.M. Stanik. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN-Pedagogium Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, 2008.
- Lipkowski O.: *Dziecko społecznie niedostosowane i jego resocjalizacja*. Warszawa: Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, 1971.
- Milkman H., Wanberg K.: *Cognitive-Behavioral Treatment. A Review and Discussion for Correction Professionals*. Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, National Institute of Corrections, 2007.
- Mudrecka I.: *Wykorzystanie koncepcji resilience w profilaktyce niedostosowania społecznego i resocjalizacji*. „Resocjalizacja Polska” 2013, nr 5.
- Mudrecka E.: *Zniekształcenia poznawcze i ich restrukturyzacja w procesie resocjalizacji młodzieży nieprzystosowanej społecznie*. „Resocjalizacja Polska” 2015, nr 9.
- Pond R.: *Introduction to Criminology*. Winchester: Waterside Press, 1999.
- Pytka L.: *Pedagogika resocjalizacyjna. Wybrane zagadnienia teoretyczne, diagnostyczne i metodyczne*. Wyd. 6 popr. i rozszerz. Warszawa: Akademia Pedagogiki Specjalnej im. Marii Grzegorzewskiej, 2008.
- Stępnia k P.: *Praca socjalna w postępowaniu ze skazanymi*. „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2007, z. 4.

Sztuka M.: *Anachronizm i aktualność. Idea resocjalizacji w sporze o nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013.

Urban B.: *Zaburzenia w zachowaniu i przestępczość młodzieży*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2000.

Ewa Bielska

Theoretical Bases of Social Rehabilitation Methodology in Polish Theoretical Discourse over Decades (Selected Contexts)

Summary: The analyses presented in the article are centred on selected theoretical bases of social rehabilitation methodology developed in Polish research discourse. What was discussed in the work are both: theoretical matrices dominant in classic reflection pertaining to corrective measures to deal with social maladjustment as well as directions in social rehabilitation (or: resocialization) that have gained their popularity over the two recent decades. Moreover, the interdisciplinary position of social rehabilitation activities methodology within Polish tradition was also indicated.

Keywords: social maladjustment, methodology, social rehabilitation, criminology

Ewa Bielska

Theoretische Grundlagen der Resozialisierungsmethodik in Polen im Laufe der Jahrzehnte (ausgewählte Kontexte)

Zusammenfassung: Den Gegenstand der im Artikel vorgestellten Analysen bildet die im polnischen Diskurs entwickelte Reflexion über die theoretischen Grundlagen der Resozialisierungsmethodik. Dargestellt werden sowohl theoretische Matrizen, die in der klassischen Reflexion über die pädagogische Perspektive der Korrektur einer sozialen Fehlanpassung dominieren, als auch die Richtungen der Resozialisierung, die in den letzten zwei Jahrzehnten an Popularität gewonnen haben. Dabei wird auf den interdisziplinären Ort der Methodik von sozialen Resozialisierungseinwirkungen in der polnischen Tradition hingewiesen.

Schlüsselwörter: soziale Fehlanpassung, Methodik, Resozialisierung, Kriminologie